

УДК 343.10

О. А. Калганова,*кандидат юридичних наук,
доцент,***О. М. Габрись,***здобувач вищої освіти,
Університет ДФС України*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ІНСТИТУТУ СПРОЩЕНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ В УКРАЇНІ ТА ОКРЕМИХ КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Стаття присвячена з'ясуванню положень інституту спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків в Україні та деяких країнах Європи. Розглянуто законодавство окремих країн Європейського Союзу та встановлено, що передбачена чинним КПК України модель спрощеного провадження стосовно проступків не відповідає аналогічним моделям європейських країн.

Ключові слова: кримінальне провадження, кримінальний проступок, судовий розгляд, спрощене судове провадження.

Е. А. Калганова,*кандидат юридических наук,
доцент,***А. Н. Габрысь,***соискатель высшего
образования,
Университет ГФС Украины*

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ИНСТИТУТА УПРОЩЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА ПО УГОЛОВНЫМ ПРОСТУПКАМ В УКРАИНЕ И ОТДЕЛЬНЫХ СТРАНАХ ЕВРОПЫ

Статья посвящена выяснению положений института упрощенного судебного производства по уголовным проступкам в Украине и некоторых странах Европы. Рассмотрено законодательство отдельных стран Европейского Союза и установлено, что предусмотренная действующим УПК Украины модель упрощенного производства в отношении проступков не соответствует аналогичным моделям европейских стран.

Ключевые слова: уголовное судопроизводство, уголовный проступок, судебное разбирательство, упрощенное судопроизводство.

O. A. Kalganova,
*Candidate of Juridical Science,
Associate Professor,*

O. M. Habrys,
*applicant for higher education,
University of SFS of Ukraine*

THE COMPARATIVE ANALYSIS OF INSTITUTE OF THE SIMPLIFIED JUDICIAL PROCEEDINGS ON CRIMINAL OFFENSES IN UKRAINE AND IN SOME COUNTRIES OF EUROPE

Article is devoted to clarification of provisions of institute of the simplified judicial proceedings on criminal offenses in Ukraine and some countries of Europe. The legislation of the certain countries of the European Union is considered and established that the model of the simplified production provided by the existing Code of Criminal Procedure of Ukraine concerning offenses doesn't correspond to similar models of the European countries.

Key words: *criminal proceedings, criminal offense, judicial proceedings, the simplified legal proceedings.*

Кримінальний проступок є, безперечно, новелою для кримінального законодавства та права в цілому. Законодавець на фоні зближення України з країнами Європи, а саме Європейського Союзу, розділивши кримінальне правопорушення на злочин та кримінальний проступок, при побудові процедури спрощеного провадження щодо кримінального проступку для пришвидшення роботи судової гілки влади лише створив ще більше проблем у зв'язку з суттєвими недоліками у цій процедурі.

В різний час увагу питанню спрощеного провадження щодо кримінальних проступків приділяли такі вчені, як В. П. Бойко, Д. В. Великодний, Г. П. Власова, К. П. Задоя, Я. Ю. Конюшенко, І. І. Сливич, В. І. Фаринник та інші.

Метою статті є здійснення порівняльного аналізу інституту спрощеного провадження щодо кримінальних проступків в Україні та окремих країнах Європи.

Реформування інституту кримінального правопорушення для України стало позитивним та передбачуваним кроком. Диференціація злочину та кримінального проступку мала на меті забезпечити «ефективний та оперативний розгляд кримінальних справ» [1], що має досягатись за рахунок спрощеної процедури кримінального провадження щодо кримінальних проступків.

Ця ефективність та оперативність досягається за допомогою:

1. Особливої спрощеної процедури досудового розслідування кримінальних проступків. Зокрема, йдеться про: а) неможливість застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, застави чи тримання під вартою (ст. 299 КПК України); б) проведення всіх слідчих (розшукових) дій, передбачених КПК України, крім негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 300 КПК України); в) більш стислі строки розслідування кримінального проступку порівняно з розслідуванням злочинів (стст. 219, 301 КПК України); г) можливість закінчення досудового розслідування клопотанням прокурора

про розгляд обвинувального акта у спрощеному провадженні (за письмовою згодою підозрюваного та потерпілого, представника юридичної особи) (ст. 302 КПК України).

2. Спрощення судового провадження щодо кримінальних проступків: а) можливість за клопотанням прокурора й згоди підозрюваного й потерпілого, розгляду обвинувального акта в спрощеному провадженні (стст. 302, 382 КПК України) без участі сторін кримінального провадження та дослідження доказів, що набагато скорочує тривалість розгляду обвинувального акта (п'ять днів максимум); б) проаналізувавши ч. 3 ст. 314 ч. 1 ст. 381, ч. 2 ст. 381 КПК України, можна дійти висновку, що якщо було дотримано вимоги складення обвинувального акта, то суд зобов'язаний його розглянути, адже те, що в статті передбачено, що «суд має право» прийняти даний обвинувальний акт на розгляд, не закріплює водночас вимог, за якими суд може відмовити в прийнятті такого клопотання прокурора, що робить це право нічим не закріпленим. Отже, можна стверджувати, що вітчизняний кримінальний процесуальний закон не надає суду дискреційних повноважень щодо задоволення чи незадоволення клопотання про розгляд обвинувального акта в спрощеному провадженні.

3. Специфічність апеляційного оскарження судового рішення, ухваленого в спрощеному провадженні, полягає в тому, що вирок суду першої інстанції, ухвалений за результатами спрощеного провадження в порядку, передбаченому стст. 381 та 382 КПК України, не може бути оскаржений в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, не дослідження доказів у судовому засіданні або з метою оскарження встановлених досудовим розслідуванням обставин (ч. 1 ст. 394 КПК України) [2].

Безперечно, при введенні процедури досудового та судового спрощеного провадження законодавець посилався на фоні інтеграційних рухів України та Європи на кримінальне законодавство країн континентальної Європи, а саме романо-германської правової системи. А тому доцільно дослідити законодавство таких країн задля порівняльного аналізу процедури спрощеного провадження для кримінальних проступків.

Відповідно до Кримінального кодексу Республіки Литва (далі – Литви) кримінальні правопорушення поділяються на проступки та злочини (ст. 10 КК Литви) [3].

У законодавстві Литви прямо не передбачена норма спрощеного провадження для проступків, але відповідно до ст. 418 КПК Литви можливе спрощення судового розгляду, якщо особа вчинила кримінальне правопорушення, за яке передбачено покарання у вигляді штрафу або ж декілька альтернативних покарань, одним з яких є штраф (тобто йдеться про проступок або злочин) [4].

Особливість цієї процедури полягає у тому, що:

1) прокурор має право звернутися в суд задля видачі розпорядження про завершення справи без передачі до суду (яке обов'язково повинно містити пропозицію щодо міри покарання обвинуваченому), за умови, що обвинувачений не заперечує проти такого розгляду, а також відшкодував завдану ним шкоду (чч. 1, 3 ст. 418 КПК Литви);

2) після отриманого звернення прокурора суддя може або відхилити його (якщо обставини справи недостатньо з'ясовані та потребують судового розгляду), або ж видати розпорядження, яке містить вказівки на правову кваліфікацію скоєного та обрану особі міру покарання (стст. 420, 423 КПК Литви);

3) обвинувачений має право оскаржити таке розпорядження до суду, який його видав, чи погодитися з ним (ст. 422 КПК Литви);

4) у разі оскарження розпорядження обвинуваченим відбувається загальний повний розгляд справи, а якщо той погоджується, то суд виносить вирок, який не підлягає оскарженню (стст. 422, 425 КПК Литви) [4].

Пенітенціарний кодекс Естонської Республіки (далі – Естонії) поділяє кримінальні правопорушення на злочини (караються грошовими покараннями чи позбавленням волі, а для юридичних осіб – грошовими покараннями або примусовою ліквідацією) та проступки (караються штрафами чи арештом) [5]. У КПК Естонії, аналогічно до кримінально-процесуальних законів сусідів – держав Прибалтики, наявна спрощена процедура судового розгляду справи, а саме – розгляд справи у порядку судового наказу (розділ 3 глави 9 КПК Естонії). Відповідно до встановленої судової процедури:

1) прокурор звертається до суду з обвинувальним актом, що містить правову кваліфікацію скоєного, пропозицію щодо можливої міри покарання та клопотання про розгляд справи у порядку судового наказу (ч. 1 ст. 251 КПК Естонії);

2) суд може задовольнити клопотання прокурора та постановити вирок суду чи відхилити його та повернути кримінальну справу в прокуратуру (стст. 253, 254 КПК Естонії);

3) якщо обвинувачений оскаржить вирок, постановлений в порядку судового наказу, суд складає постанову про повернення справи прокуратурі для подальшого її розгляду в загальному порядку (ст. 255 КПК Естонії) [6].

Кримінальний кодекс Федеративної Республіки Німеччини (далі – ФРН) також поділяє кримінальні правопорушення на злочин та проступок (§12) [7]. Враховуючи такий поділ, КПК ФРН передбачає спрощену процедуру судового розгляду щодо проступків – сумарне провадження (розділ I книги шостої КПК ФРН), якому притаманні такі особливості:

1) прокурор ініціює таке провадження, не погоджуючи його з обвинуваченим чи потерпілим (I абзац § 407 КПК ФРН);

2) у клопотанні прокурор зазначає міру покарання для обвинуваченого (перелік таких покарань обмежений – III абзац § 407 КПК ФРН);

3) таке клопотання не зобов'язує суд до такого розгляду та якщо суд має сумніви, він має право відмовити в проведенні сумарного провадження (§ 408 КПК ФРН);

4) звичайне судові засідання не проводять і після вироку обвинувачений може подати апеляцію (§ 410, 411 КПК ФРН) [8].

Швейцарська Конфедерація (далі – Швейцарія) має ширший поділ кримінальних правопорушень. Відповідно до ст. 10 Кримінального кодексу Швейцарії всі правопорушення поділяються на злочин (строк покарання становить більше 3 років), проступок та правопорушення (строк покарання становить менше 3 років або передбачає штраф) [9]. У КПК Швейцарії встановлюється особливість кримінального провадження у випадках, коли особа визнає себе винуватою чи коли є достатні підстави вважати її винуватою у вчиненні кримінального правопорушення чи кримінальних правопорушень, за яке (які) їй може бути призначене покарання (остаточне покарання) не суворіше за позбавлення волі на строк до 6 місяців та штраф (ст. 352 КПК Швейцарії) [10].

Особливістю провадження щодо проступків є те, що:

1) публічний обвинувач на підставі рапорту поліції складає наказ про покарання, який має містити вказівку на правову кваліфікацію вчиненого та міру покарання, обрану обвинуваченому, та може не розпочинати на підставі такого рапорту слідство (ч. 4 ст. 309, ст. 353 КПК Швейцарії);

2) якщо упродовж 10 днів не має заперечень, рішення стає офіційним (чч. 1, 3 ст. 354 КПК Швейцарії);

3) при запереченні від обвинуваченого чи його представника публічний обвинувач може змінити покарання чи передати справу в суд. Якщо суд визнає рішення необґрунтованим, то суд надсилає справу на досудове розслідування (стст. 355–356 КПК Швейцарії) [10].

Кримінальний кодекс Французької Республіки (далі – Франції) містить аналогічний до Швейцарії поділ кримінальних правопорушень на правопорушення, проступки та злочини (ст. 111) [11]. Ці правопорушення розглядаються в різних судових інстанціях, а саме: злочини – судом присяжних, проступки – виправним судом, а правопорушення – поліцейським трибуналом.

Спрощена процедура можлива лише щодо деяких проступків та правопорушень (стст. 495, 524 КПК Франції). До особливостей кримінального провадження з такої категорії кримінальних правопорушень можна віднести:

1) прокурор надсилає справу до виправного суду чи поліцейського трибуналу;

2) суд розглядає її та приймає рішення, зазначаючи міру покарання;

3) якщо сторони не погоджуються, то можливе оскарження в порядку «опозиції до суду», після якого відбудеться повноцінне судове засідання (секція VII глави I розділу II та глава I розділу III книги II Законодавчої частини КПК Франції) [12].

Українське законодавство з питань спрощеного провадження щодо кримінальних проступків також має особливості, які водночас є незрозумілими та перешкодою для ефективного та повного розгляду кримінальних справ:

1) обов'язковою є згода потерпілого чи обвинуваченого на скорочений розгляд справи. КПК більшості країн Європи не передбачає таку «необхідність», адже якщо така згода не обов'язкова, органи влади не є заручниками бажання учасників провадження та можуть оперативно займатись своєю справою. А у випадку, якщо обвинувачений чи потерпілий не погоджуються, то вони мають право оскаржити таке рішення, після чого буде відбуватись повноцінний судовий розгляд;

2) відсутність у суду можливості відмовитись від проведення спрощеного розгляду, адже в інших країнах Європи, які аналізувались нами вище, у суду є так зване дискреційне повноваження, при якому суд самостійно вирішує, чи прийняти клопотання про спрощену процедуру чи за якихось недоліків відмовити, що унеможливило будь-яке зловживання з боку обвинувачення правом на спрощене провадження. Для національного законодавства характерна ситуація, де суд де-факто позбавлений такого права, лише встановивши, що суд може відмовити тільки через недотримання вимог клопотання;

3) у суду є право викликати до судового засідання учасників кримінального провадження та провести певну процесуальну дію за їх участі (ч. 3 ст. 382 КПК України) [2], що не відповідає спрощеному характеру цього кримінального провадження.

Отже, узагальнивши викладене вище, можемо зробити висновок, що передбачена чинним КПК України модель спрощеного провадження щодо кримінальних проступків не відповідає як ні аналогічним моделям європейських країн, так і меті, яку законодавець намагався досягти – «ефективності й оперативності розгляду кримінальних справ» [1].

На нашу думку, в чинне кримінальне процесуальне законодавство потрібно внести зміни з приводу розглянутого питання, а саме: 1) прокурор у клопотанні до розгляду в спрощеному порядку обвинувального акта зобов'язаний зазначити міру покарання за діяння; 2) згода обвинуваченого чи потерпілого не повинна бути умовою для подання

такого клопотання; 3) суд повинен мати фактичне право на відмову в прийнятті такого клопотання, якщо будуть, на його думку, підстави для розгляду такого провадження в повноцінному судовому засіданні; 4) судові засідання за процедурою спрощеного провадження не повинні передбачати можливість викликати учасників кримінального провадження; 5) рішення суду має констатуватись у межах запропонованої прокурором міри покарання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пояснювальна записка до проекту Кримінального процесуального кодексу України [Електронний ресурс] // Сайт ВР України. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42312.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон : від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс] // Сайт ВР України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Уголовный кодекс Литовской Республики : утвержден Законом : от 26 сентября 2000 года № VIII-1968 [Электронный ресурс] / науч. ред. В. Павилонис ; пер. с лит. В. П. Казанскене. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 470 с. – Режим доступа : http://www.pravo.vuzlib.su/book_z794_33.html
4. Кримінально-процесуальний кодекс Литовської Республіки : від 14 березня 2002 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://pravo.org.ua/files/_\(2\).pdf](http://pravo.org.ua/files/_(2).pdf)
5. Пенитенциарний кодекс Естонської Республіки : принят 6 июня 2001 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://v1.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused>
6. Уголовно-процессуальный кодекс Эстонии : принят 12 февраля 2003 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://v1.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused>
7. Головненков П. В. Уголовное уложение (Уголовный кодекс) Федеративной Республики Германия : научно-практический комментарий и перевод текста закона [Электронный ресурс]. – 2-е издание. – М.: Издательство «Проспект», 2014. – 510 с. – Режим доступа : <https://www.livelib.ru/book/28204/readpart-ugolovnoe-ulozhenie-federativnoj-respubliki-germaniya-nauchnoprakticheskij-kommentarij-i-perevod-teksta-zakona-2e-izdanie-pavel-golovnenkov>
8. Уголовно-процессуальный кодекс ФРГ : принят 1 февраля 1877 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http://pravo.org.ua/files/_\(1\).pdf](http://pravo.org.ua/files/_(1).pdf)
9. Уголовный кодекс Швейцарии от 21 декабря 1937 года (по состоянию на 11.07.2017) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=17169>
10. Уголовный кодекс Франции : принят 1 января 1992 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243018>
11. Уголовно-процессуальный кодекс Франции 1958 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=14295>